

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÇEVİRİDE KÜLTÜREL AKTARIM SORUNU: KARAMAZOV KARDEŞLER ÖRNEĞİ
CULTURAL TRANSMISSION PROBLEMS IN TRANSLATION: THE CASE OF THE BROTHERS
KARAMAZOV

F. Jale Gül ÇORUK*
Saadet BÜYÜK GÜLER**
Yalçın KAYALI***

Öz

Bu çalışmada, "Karamazov Kardeşler" konulu üç farklı edebi metnin İngilizceden Türkçeye yapılan çevirisi sırasında karşılaşılan güçlükler ve sorunlar konu edinilmiştir. Çevirinin kültürbilimsel boyutu, çeviri ve çevirmen ilişkisi bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çeviri- kültür ilişkisi ile ilgili kaleme alınmış alanyazın kayıtlarına yer verilmeye çalışılmıştır. Çeviri sorunları ve bu sorunlarla bağlantılı olarak gelişen eşdeğerlilik kuramına değinilmiş, bu bağlamda "Karamazov Kardeşler" adlı eser hakkında yazılmış edebi metinlerin erek dile yani Türkçeye çevrilmesinde yaşanan güçlükler değinilmiştir. Çalışma dilleri birbirinden farklı olan üç farklı çeviribilim araştırmacısı filoloğun çeviri süreci, işleyişi ve elde edilen ürün bağlamındaki deneyimleri çeviribilim metodolojisi ve çeviri-çevirmen ve kültür aktarımı ilişkisi ekseninde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Çeviri Sorunları, Eşdeğerlilik, Karamazov Kardeşler.

Abstract

This study was conducted to give information about translation difficulties and problems on three different literary text "The Brothers Karamazov". The cultural aspect of translation, was evaluated in the context of translation and translators relationship. This literature was presented on the subject. Problems of translation and the equivalence theory was explained. Translation, translation-translator relationship, cultural transmission problems were presented on three different philologist experiences.

Keywords: Translation Studies, Translation Problems, Equivalence Theory, The Brothers Karamazov.

Giriş

Bu çalışmada "Karamazov Kardeşler" konulu üç farklı edebi metnin İngilizceden Türkçeye yapılan çevirisi sırasında karşılaşılan güçlükler, engeller ve sorunlar konu edinilmiş olup; çevirinin kültür bilimsel boyutu, çeviri ve çevirmen ilişkisi bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde çeviri ve çeviribilimin anlamı üzerinde durulup, çevirinin kültür ilişkisi ile ilgili kaleme alınmış alanyazın kayıtlarına yer verilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise çeviri sorunları ve bu sorunlarla bağlantılı olarak gelişen eşdeğerlilik kuramına değinilmiştir. Son olarak kaynak dili İngilizce, kaynak kültürü ise Rusça olan Dostoyevski'nin "Karamazov Kardeşler" adlı eseri hakkında yazılmış edebi metinlerin erek dile yani Türkçeye çevrilmesinde aktarım güçlüklerine değinilmiştir. Biz bu çalışmayla, çalışma dilleri birbirinden farklı olan (Ermenice, Hintçe ve Polonya Dili) üç farklı çeviribilim araştırmacısı filoloğun çeviri süreci, işleyişi ve elde edilen ürün bağlamındaki deneyimlerini çeviribilim metodolojisi ve çeviri-çevirmen ve kültür aktarımı ilişkisi ekseninde ortaya koymaya çalıştık.

Çeviri, Çeviribilim ve Kültür İlişkisi Üzerine

Stolze'nin ifadesiyle çeviri, "İnsanlar farklı diller kullandıkları sürece mütercim ve tercümanlık, siyasi ve toplumsal iletişimde, siyasi gücün yayılmasında olduğu gibi; felsefenin, bilimin, edebiyatın ve dinin-kültürün aktarımında dil engelinin aşılması için, insanın vazgeçilmez etkinliklerinden biri" olmuştur. (Stolze, 2013: 17) Çeviri tarihsel süreçte oldukça kadim bir geçmişe sahip olsa da bu etkinliğin bilimsel bir faaliyet olarak algılanması ve terminolojik arayışların ve tanımlamaların başlaması 20. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Brockhaus, 1957 yılında çeviri için "bir yazının veya konuşmanın bir dilden bir diğer dile aktarılması" şeklindeki basit bir açıklamayı tercih etmiştir. Ancak çalışmasının 1974 yılında yapılan yeni baskısında bu tanıımı şöyle genişletmiştir: "Çeviri, bir yazının ya da bir konuşmanın (bir tercüman aracılığıyla) bir dilden (kaynak dil) bir başka dile aktarımıdır. Bu bağlamda anlam kayması tehdidi, bilimin ortak kabul görmüş bir kavram örgüsünü kapsayan nitelikte bir ön çalışma gerektirir... Serbest çeviri ya da metni yeniden oluşturma, özgün metni diğer dil düzleminde tamamıyla yeniden oluşturma girişimidir." (Stolze, 2013: 17-18)

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Polonya Dili ve Kültürü Anabilim Dalı.

*** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hindoloji Anabilim Dalı.

Sakine Eruz ise çeviriyi “Çeviri, iki farklı kültür ve dil arasında yapılan bir etkinliktir yani iki farklı kültüre ait toplulukların konuştuğu iki farklı dil arasında gerçekleşen iletişimsel bir edim süreci” olarak tanımlar ve iki farklı kültür ve dilin var olduğu yerde çeviri etkinliğinin devreye girdiğini ifade eder. (Eruz, 2012: 45) Köksal ise Çeviri Eğitimi başlığını taşıyan çalışmasında batılı bilim adamlarının “çeviri” kavramı ile ilgili tanımlarını şu şekilde ifade eder: “Catford çeviriyi kaynak dildeki bir metni, hedef dile eşdeğer bir metin ile değiştirme eylemi olarak tanımlarken; Savory, çeviriyi bir sanat olarak tanımlar ve onu, iletişim engellerini ortadan kaldırma aracı olarak görür... Levy ise çeviriyi esas metnin taşıdığı bilginin yabancı okurlara ulaştırıldığı bir iletişim süreci olarak görür.” (Köksal, 2008: 1-2)

Farklı kültürlerin birbirlerini tanınmasına köprü olan çeviri etkinliği, toplumların kültürel hareketliliğinde de önemli bir dönüm noktası olmuştur. Öyle ki Rönesans, bahsettiğimiz kültürel hareketliğin sonucu olarak doğmuş ve bugünkü Avrupa'nın sahip olduğu kültürel ve sosyal gelişimin temelini oluşturmuştur. Rönesans döneminde Eski Yunan ve Roma kültürlerine ait veriler, çeviri yoluyla Avrupa dillerine aktarılmış ve elde edilen bilgiler sentezlenmiştir. Çeviri yoluyla aktarımı gerçekleştirilen kültürel öğeler için Yılcıoğlu, “Rönesans'ın kökleri Antik Yunan, Hitit, Fenike ve Mısır medeniyetlerinden, İslami yenileşme hareketlerinin temeli ise Yunan ve Hint medeniyetlerinden gelmektedir.” (Yılcıoğlu, 2005, akt. Yücel, 2006) ifadesini kullanmıştır. Diğer bir ifadeyle çeviri değişik toplulukların bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbirleriyle paylaşabilme aracı olmuştur. (Akşit, 2010) Bugüne değin çevirinin teorik tanımı ile ilgili birçok betimlemede bulunulmuştur. Bize göre ise çeviri ile ilgili en kapsamlı tanımı Çernyahovskaya yapar. Ona göre; “Çeviri, dille yapılan bir eylemdir. Amacı, sözün yapısını yeniden oluşturmaktır. Bu yeniden oluşumun sonucunda, içeriğin amacı değiştirilmeden kalırken, ifadenin aracı değiştirilir (bir dil yerine başka bir dil kullanılır).” (Karaca, 2014) Bryusov'un çeviri tanımı ise bağlamsal içeriği açısından bizce en dikkat çekicilerinden biridir. Bryusov'un ifadesiyle çeviri, “Bir pota içerisinde menekşenin temel elementlerini yerleştirmek ve yeniden menekşe yapmaktır.” (Karaca, 2014)

Bu çetin çeviri sürecine rağmen, tarih boyunca birçok uygarlık için aydınlanma dönemleri çeviriyle başlamıştır. “İster ortaçağın başlarında Budist metinlerin Sanskrit ve Pali dillerinden Çinceye aktarılması olsun, ister ortaçağın başlarında Yunan felsefesinin Arapçaya aktarılması olsun, ister sonrasında, ortaçağın zirve dönemi boyunca bu metinlerin Arapçadan tekrar Latinceye aktarılması olsun ve ister daha yakın dönemde, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında iki Doğu Asya medeniyetinin modernleşmesine damgasını vuran Batılı metinlerin Japoncaya ve Çinceye çevrilmesi olsun...” (Burke, Hsia, 2012: VII) hepsinde de bu büyük kültürel alışverişin aracı, hep çeviri olmuştur. Dolayısıyla çeviri, yeni bilgi ve kültür alanlarına açılmanın yoludur. Türkiye’de çeviri, Tanzimattan bu yana, hatta Arapça ve Farsçadan çevrilen bilimsel ya da dinsel yapıtlar göz önünde tutulursa Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş döneminden bu yana, sürekli bir gelişme göstermiştir. (Gürsel, 1978: 21) “Türk kültürünün yörünge değişimi, yani batılılaşması 19. yüzyılda başladı. Sürekli askerî bozgunlar, imparatorluğun düzeninin bozulması ve parçalanması, mali düzensizlik ve başarısızlıklar ülkeyi, sanayileri gelişmiş ve sömürgeleşen genişlemenin doruğunda bulunan ülkelerin yarı sömürge sömürüsüne teslim etti. Çeviri, teknik alanda, uygulamalı bilimlerin öğrenimine yönelik el kitapları sağlamak konusunda, özellikle çok değerli bir araç oldu. Böylece, trigonometri, mühendislik ve tıp kitapları Türkçeye çevrildi. 1839'dan başlayarak, Türk yazın yaşamı, yönelimini bir ortaçağ düşüncesi ile çağdaşlaşma ve ilerleme isteği arasındaki bir geçiş bağlamında aradı. 1832'de kurulan Tercüme Odası ve 1839'da sonra kurulup görev alanı gene çeviri olan Encümen-i Dâniş adeta o dönemin en iyi yazarlarının bilgi alışverişi yaptıkları yerler oldular. Öncelikle yazın alanına çeviri yoluyla girmiş ve genellikle Fransızcadan esinlenmiş olan roman, tiyatro, deneme gibi türlerin ortaya çıkmasıyla çağdaş Türk düzyazısı gelişim ve evrim olanağı buldu.” (Dino, 1978: 107) Böylelikle batı kültürü etkisindeki tarz ve düşünceler, çeviri yoluyla Türk kültürüne dâhil edilmeye, daha doğrusu aktarılmaya başlanmıştır. Öyle ki evrensel olarak dil, bir kültürün düşünce ve iletişim aracıdır. Farklı dilsel göstergeler ancak her iki kültüre ait bilgi birikimi ve çevirmenin öznel yorumu katılarak çevrilebilir. Tosun'a göre, “Çeviri süreci hiç tartışmasız, bir kaynak metnin bir dilden diğer bir dile aktarılması sürecidir. Fakat bu süreç mekanik değil, bir insan tarafından gerçekleştirilen yorumsal (hermeneutik) bir süreçtir.” (Tosun, 2003: 490'dan akt. Bektaş, 2008: 50) Vermer'e göre, “Çeviri öncelikle kültürel bir eylemdir. Çeviri, çeviri gerektirir. Kendi kültür ortamı içerisinde bir kaynak metin alınır ve yerine kendi (farklı) kültür ortamında “skopos”una uygun şekilde işlenebilecek bir erek metin konur.” (Rifat, 2004: 265; Bektaş, 2008: 50)

Holz-Maenttaeri'ye göre, kültür, dilin üst kavramıdır. Çeviride kültür ve dil boyutunun karşılaştırılması açısından Holz- Maenttaeri'nin saptaması bizim için önemlidir. Bu saptamayla dilsel yapıları aşan bir çeviri kuramının oluşumu açıkça ortaya konur: “Yabancı bir kültürde ve yabancı bir formda yazılmış bir eserin anlaşılması, yalnızca onun dilinin anlaşılması değil, o dünyanın bir bütün olarak anlaşılmasını gerektirir, bu da o dünyanın düşüncesinin anlaşılmasıdır.” (Tosun, 2002: 101'dan akt. Bektaş, 2008: 50)

Çeviri Sorunları ve İlgili Kuramlar Üzerine

Çeviri sorunları düşünüldüğünde ilk akla gelen eşdeğerlik sorunudur. Yazıcı'ya göre çeviri metinde eşdeğerlik, özgün metinle çeviri metin arasında biçimsel olarak birebir eşitlik düşüncesini akla getirir. Tarihsel süreçte eşitlik arayışıyla başlayan bu kavram, zamanla diller arasında farklılıklar olduğunun

keşfedilmesiyle çeviride benzerlik oluşturulması konusuna gelinmiştir (Yazıcı, 2007: 28-30). Yazıcı, diller arasındaki farklılıklar dolayısıyla birebir eşitlik sağlanamayacağını; bunun yerine çeviride benzerlik sağlanması gerektiğini savunur. Yazıcı ile aynı düşüncüyü savunarak çeviri ediminde kayıplar yaşandığını/eşdeğerlik sağlanmadığını ileri süren Erten'e göre bunun alternatif sebepleri olmalıdır. "Metnin dili ve anlamının örtüşmemesi, dil bilgisel öğelerin metin içi işlevlerinin olması, kültürel farkların olması ya da o dil yeterli sözcük sayısına sahip olmamasıdır. Ancak Akşit Göktürk'e göre yazın metninin şöyle çeşitleri vardır: Gündelik yaşama dair yazılmışsa kolay çevrilebilir. Ayrıca kullanılan dilin doğal/ günlük dile uygun olması da metnin kolay çevrilmesini sağlar. Yazınsal metnin anlam belirsizlikleri içermesi metnin çevrilmesini zorlaştırır" (Erten, 1993: 316). Göktürk'ün sözünü ettiği çeviride kayıplar sorununun bir nedeni olarak metin türlerine Erten yeni bir yaklaşımda bulunur. Yazılı çevirinin metne dayandığı bilgisinden hareketle eşdeğerlik sorunlarının ortaya çıkmasında temel kaynak olan metinleri Erten şu başlıklar altında ayırır:

"Bilimsel ve teknik metinler: Genelde düz anlama sahiptirler... Yazın metinleri: Yazarların dil özelliklerini, kendilerine özgü soluklarını, deyiş ve ritimlerini dil aracılığıyla ifade ettikleri yapıtlar oldukları için bir dilden öbür dile aktarıldıklarında yan anlam, örtük anlam, gönderimsel anlam, iletişimsel anlam ve çağrışımsal anlamlarından dolayı eşdeğerlik kazanamadığı zamanlarda kayıplara uğramaktadırlar. Kullanılan dilbilgisi kuralları da gramer kitaplarındaki kuralları aşabilir. Bu ve benzeri durumlar da yazınsal metinlerin özellikleridir. Genelde yazın metninin en çok karşılaşılan metin özelliği metin ötesi anlam ilişkileri kurmalarıdır. Yukarıda sözü edilen özelliklerle metin ötesi anlam kazanabilirler." (1993: 315-316). Erten'in de sözünü ettiği kaynak dile ait metnin türü, çeviri ediminde kayıplar yaşanmasının/eşdeğerlik sağlanamamasının nedenlerinden biridir. Metinlerin zor çevrilen yazın türleri de kendi içinde ikiye ayrılır. Öykü, roman ve oyun metinleri şiire göre daha kolay çevrilebilir. Dolayısıyla şiir çevirmek çok zor hatta zaman zaman imkânsızdır. Bu görüşünü desteklemek için Erten şiir çevirisini açıklamaya çalışır. Örneğin şiir çevirisi için çevirmen, hem erek dili/ kültürü, hem de ana dilini çok iyi bilmelidir çünkü sadece anlamı vermek şiiri çevirmeye yetmez. Benzer zorluk bazen de tiyatro oyunlarını çevirirken karşımıza çıkar. Oyunlarda bulunan kaynak dile ait argo, şive ve lehçe gibi özelliklerin erek dile aktarılabilmesi önemlidir. Ayrıca oyun çevirisi hem söyleyeni hem de dinleyeni yormadan yapılmalıdır. (Erten, 1993: 317-319)

Özetle çeviride eşdeğerliği yakalamanın zor ve hatta imkânsız olduğunu kanıtlayan bu görüşü Talat Halman şöyle destekler: "Türkçede var olan ses romantizmi sayesinde tiyatro oyunlarında başarılı çeviriler çıkabilmektedir. Ancak bazen de erek ve kaynak dil bağdaşmaz ve yapay bir dil oluşturulur, bu dil seyircinin kulağını tırmalar. Öykü çevirilerine gelince öykü çevirileri şiir ve oyun çevirileri kadar sorunlu olmasa da yazarın üslubuna ve biçimine dikkat etmek gerekir. Yani yazarı tanımak demektir. Tomris Uyar'a göre metnin yazarıyla içli dışlı olmak gerekir. Çevirmen kendisine nasıl bir yazarla karşı karşıya olduğunu, yazarın yaşadığı dönemdeki kişisel tavrını ve yazarın çevirmenin yerinde olsaydı hangi sözcüğü seçeceğini sormalıdır. Yani yazarı tanımak çeviriye ışık tutar." (Erten, 1993: 312-322)

Çeviri metninin yarattığı zorluklar dışında yazınsal metinlerde en zor iş yazarın biçimini aktarmaktır. "Biçime sadakati sağlamak çok önemlidir. Çünkü yazarları birbirinden ayıran biçimleridir. Yazara çok fazla sadık kalmadan yapılan serbest çeviri her zaman tercih edilmez. Yazar yarattığı biçimiyle okuyucu ile arasında bir bağ kurar. Bunu başaran çevirmen kayıpları en aza indirir. Biçim, bir dil içinde yaratılmış ikinci bir metindir. Bu yüzden çevirmen daha duyarlı ve sorumlu davranmalıdır. Böylece amaç metnin amaç dil okuru üzerinde bıraktığı etki ile kaynak metnin kaynak dil okuru üzerindeki etkisi arasında eşdeğerlik sağlanabilir." (Erten, 1993: 323) Yazarın biçimini ve üslubunu koruyabilme çevirmenin görevi olup onun bu sorumluluk bilincine sahip olması beklenir, çünkü çevirmen her şeyden önce "çok iyi bir okur olmalıdır." (Erten, 1993: 328)

Yazın çevirisinde eşdeğerlilik kavramıyla bağlantılı olarak çevirmen açısından yeni bir dilde yeniden yaratma sürecinde karşılaşılan sorunları Berrin Aksoy Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi adlı eserinde şu şekilde sınıflandırmaktadır:

Sanatsal Dil Kullanımıyla İlgili Sorunlar: Yazın çevirisinde kaynak metnin yazarının kişisel dil kullanımını çok iyi tanımak, metinde kullanılan yaratıcı ve sanatsal dilin teknik ve anlamsal özelliklerini biçimsel bir inceleme yardımıyla çözümlenmek önemlidir. Yaklaşık 250 çeşit söz sanatı türü olduğu göz önüne alındığında yazın çevirisinin bu boyutunun yarattığı güçlük daha iyi anlaşılabilir.

Yazın eserlerinde ve özellikle de şiirde, sanatsal dil metnin tamamında çok ağırlıklı bir yer tutar ve bütün eser, sanatsal bir dille yaratılmış olabilir. Çevirmenin yazınsal bir eseri oluşturan sanatsal kullanımları çözümleyip anlaması, çeviri yöntemini belirlemesine yardımcı olur. Sanatsal yaratımlar, hedef dilde olmadığı ya da aynı anlamı ve etkiyi vermediği durumlarda çevirmen, eşdeğer dil kullanımını bulma, anlamını çevirme, başka bir söz sanatıyla değiştirme, atlama ya da açıklama gibi çeşitli yöntemlere başvurabilir.

Dilbilgisel Sorunlar: Kaynak dile ait dilbilgisel yapıların hedef dilde karşılıklarının yapı ve anlam olarak olmadığı durumlarda yaşanmaktadır. Yazın çevirisinde dilbilgisel sorunlar sözdizimi ile ilgili güçlüklerin yanı sıra, zamanların kullanımında da göze çarpar. İngilizcede geçmiş zaman gösteren past

perfect kullanım dilimize yer yer di'li geçmiş, yer yer de miş'li geçmiş zaman olarak aktarıldığı gibi, metnin bütünlüğü ve akıcılığı içinde karışık zamanları içeren bir kullanımla aktarıldığı olabilir.

Kültürel Özellikler: Toplumların kendilerine özgü alışkanlıkları, gelenek görenekleri, değer yargıları, sınıflandırmaları vb. özellikleri bazı durumlarda birbiriyle örtüşürken, bazı durumlarda da belirgin farklılıklar gösterir. Bu nedenle kültür, çevirmenin göz önüne alması gereken bir unsur olmaktadır. Yazın eserlerindeki kültürel unsurlar: Çevresel unsurlar (iklim, mevsimler), Maddesel kültür (yiyecek, giyecek, şehirler, köyler, ulaşım araçları vb.), Sosyal kültür Kuruluşlar, faaliyetler, süreçler, dini, siyasi, sanatsal ve idari kavramlar, Davranışlar ve gelenek görenekler, Deyimler ve ifade kalıpları'dır. Kaynak metinde işlevsel ve anlamsal açıdan hedef metne taşındığında, hedef kültürde var olmama ya da hedef metin okuyucusunun kültürel dizgesinde farklı bir metinlerarası konumda olan özellikler yazınsal sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel Uzaklıkla İlgili Sorunlar: Çeviriden de öte herhangi bir yazın eserini oluşturan unsurlar kaynak kültürün içinde zaman geçtikçe değişikliklere uğrayarak bazen çağdaş bir okuyucu tarafından tamamen yabancı ve modası geçmiş olarak tanımlanır ve aynı dil ve ortam içinde bile çağdaşlaştırılması gerekebilir. Çevirmen bu noktada zamansal, türsel, yöntemsel bir çıkmaza girmektedir.

Yazınsal Türler ve Tekniklerle İlgili Sorunlar: Hedef yazın içinde var olmayan bir türü ya da tekniği, o tür ya da teknik için gerekli dilsel ve kavramsal unsurlarla birlikte hedef kültüre sunmak gerektiğinde çevirmen çeşitli sorunlarla karşılaşır. Tanzimat döneminde yapılan çeviriler buna örnek olarak verilebilir.

Hedef yazında kaynak yazında kullanılmış olan tekniklerin bulunmaması, çevirmeni zorlayan ve hedeflerine göre yeni yöntemler bulmasını ve uygulamasını gerektiren bir durumdur. Özellikle kaynak dilin hedef dile göre çok daha tanınmış olduğu ve baskın geldiği durumlarda, hedef dile ve yazınına var olmayan bu teknikleri dayatmak uygun ve doğru olmaz. (Ayrıntılı bilgi için bk. Aksoy, 2002)

Sonuç olarak, çeviri yaparken kültürel öğelerin ana dilden hedef dile ya da hedef dilden anadile aktarılmasında kullanımsal ve deneyimsel eşdeğerlik açısından sorunlar ve zorluklarla karşılaşıldığı gözlemlenmiştir. Toplumların davranış biçimleri ve kuralları, gelenekleri ve görenekleri, alışkanlıkları birbirinden farklıdır. Çünkü dilleri birbirinden farklıdır. İşte dilin ve onun ürünü olan kültürde kendini hissettiren bu farklılık, toplumları değişik düşünme ve ifade etme biçimine götürür. Bu farklılıkları çevirirken birebir karşılıklar ya da eşanımları aramaktan çok benzerlikleri ve çağrışımları yakalamak gerekir. Bu noktada iletişimsel eşdeğerlik, diğer adıyla kullanımsal eşdeğerlik, asıl metin hedef metnin dilsel davranışı çerçevesinde bireysel ve dilsel kullanımlara göre çevrildiğinde meydana gelir. Hedef dil okuyucusunun en kolay şekilde anlayabileceği tarzda bir dile ya da kültüre ait farklı konuların içeriklerini aktarmaktır.

Karamazov Kardeşler Örneği

Çalışmamızın bu bölümünde popüler bir kültür, sanat ve edebiyat dergisi için hazırlanmış olan "Karamazov Kardeşler" konulu bir dosyada yer alan çevirilerimiz ve bu çeviriler yoluyla edindiğimiz deneyimlerimiz üzerinde duracağız. Bu bağlamda ilgili dosyada yer alan üç metnin Türkçeye aktarımında çeviri - çevirmen ilişkisi ve çeviri sorunları gibi konular, ilgili çeviriler vasıtasıyla tecrübe ettiğimiz çeviri metinlerinden hareketle sunulacaktır.

Öncelikle *Dostoyevsky Studies* adlı derginin II. cildinde, Michael Futrell tarafından yayımlanan "*Buddhism and The Brothers Karamazov*" başlıklı Editöre Not türünde hazırlanan çalışmasının, Türkçeye "*Buddhizm ve Karamazov Kardeşler*"¹ şeklinde çevirdiğimiz metin hakkındaki tecrübemizi aktaracağız.

İlgili metin İngilizce olup Türkçeye aktarılacak bir metin olarak, çevirmenin kaynak ve erek dile hâkimiyeti var ise kolayca yapılabilecek bir çeviri işlemi olarak görülebilir. Ancak çeviriye başlandığında ilgili metnin sadece kaynak ve erek dil unsurları dikkate alınarak yapılabilecek bir çeviri olmadığı anlaşılmıştır. Zira metnin kaynak dili İngilizce olmakla birlikte içinde barındırdığı akademik bilgi Rus ve Hint kültürüne ait öğelere de hâkimiyet gerektirmektedir. Metin, Rus edebiyatının en önemli eserlerinden Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* adlı eseri üzerinedir. İlgili eser, sahip olduğu zor anlaşılır dille, daha doğrusu içinde barındırdığı felsefi öğelerle, daha öncesinden Rus Edebiyatı, dolayısıyla Dostoyevski'nin ilgili eseri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektiriyordu. Bu açıdan karşımıza, ilk olarak çeviri ve çevirmen ilişkisi bağlamında ortaya atılan çevirmenin yeterliliği sorunu ortaya çıkıyor. Bu metni Türkçeye çeviren kişi, yani çevirmen olarak sadece kaynak ve erek dili yeterince bilmek, çeviri işleminin gerçekleştirilebilmesi için yeterli gelmemekteydi. Ayrıca Rus edebiyatı bilgisi olan bir edebiyatçı ya da edebiyat araştırmacısı olması gereksinimi vardı. Çünkü metinde Dostoyevski'nin diğer eserleri ile ilgili bağlantılar da vardı. Örneğin kaynak metin yazarın *Bir Yazarın Günlüğü* eserine atıfta bulunarak başlıyordu. Bu durum erek ve kaynak dili yani İngilizce ve Türkçeyi bilen bir çevirmen için kolay bir durum değildi. Zira ilgili edebi metinle ilgili

¹ Bk. Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi, 2015, S. 66, s. 71-74.

olarak yazarın ne demek istediğini anlamak ya da yapılan atfın önemini kavrayabilmek için Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü* adlı eserini de bilmek gerekiyordu. Ayrıca kaynak metindeki Tolstoy hakkındaki yorumlar ya da benzetme ve farklılıklar ise bir çevirmen olarak erek dile aktarımda bağlam çerçevesinde aksaklıklara yol açıyordu. Kısacası Rus edebiyatı ile ilgili bir akademik metni İngiliz dilinden Türkçeye aktarmak çevirmen için hiç de kolay olmadı. Rus kültürü ve edebiyatı hakkındaki bilgi yetersizliği çeviri sürecini aksattı. Bu örnekten anlaşılacağı üzere yalnızca kaynak ve erek dile hâkim bir çevirmen, burada olduğu gibi edebi bir metin ya da edebiyatla ilgili bilimsel bir metin çeviriyorsa ilgili kaynak kültür hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Biz ise ilgili çevirideki kaynak kültür problemini, ilgili dosyanın kontrolünü yapan Rus edebiyatçısı ve filoloğu olan hocamız sayesinde çözebildik. Çeviri sürecinde anlamlandıramadığımız ya da eksik kalan Rus kültürü ile ilgili öğeleri bizlere açıklayarak çeviri metinlerimizin erek kültüre aktarımındaki kalitesini arttırdığını düşünmekteyiz.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi kaynak dili İngilizce, erek dili ise Türkçe olan metnin içeriği Rus ve Hint edebiyatı ve kültürleri ile ilgiliydi. Rus edebiyatı hakkındaki çevirmen olarak karşılaştığımız güçlükleri yukarıda anlattığımız gibi çözebilmiştik. Ancak diğer bir sorun ise kaynak metnin sadece Rus kültürü ile ilgili olmadığı metnin başlığından da anlaşılacağı gibi Hint kültürü ve diniyle ilgili olmasıdır. Ancak bu durumda da Buddhizm hakkında bilgi sahibi olan bir çevirmen ihtiyacı doğmuştu. Ancak dosya yöneticisinin bu metnin çevirisini bir Hindolog olan çevirmene vermiş olması yani çevirmenin uzmanlık alanı olarak Buddhizm ile ilgilenmesi ilgili çeviri sürecini kolaylaştırmıştır. Kısacası "Buddhizm ve Karamazov Kardeşler" başlıklı çeviri metni için çevirmenden, ihtiyaç duyulan öncelikle kaynak ve erek dile hâkim olan bir edebiyat araştırmacısı olmasıdır. Çünkü ilgili metin, Rus ve Hint Kültüründeki öğelerin edebiyat bilimi bağlamındaki bir karşılaştırması niteliğindedir. Sonrasında ise Rus ya da Hint kültürü hakkında filolog düzeyinde bir bilgi birikimi beklentisi söz konusudur. Bu sorun ise ilgili dosya kontrolörü hocanın Rus dili filoloğu ve çevirmenin Hindolog olmasıyla çözülmeye çalışılmıştır. Son olarak Rus ve Hint kültürüne ait tespit ve tanımlamaları metnin erek dili olan Türkçe ile ifade etmek zaman zaman oldukça zor bir durum haline gelmiştir. Ancak bu durum da çevirmenin notu şeklinde verilen yan metinlerle ilgili etki erek dilde de yansıtılmaya çalışılmıştır. Bütün bu uğraş ve çeviri sorunlarının üstesinden gelme çabasına rağmen çeviri metinlerin yayımlanma aşamasında çevirinin diğer bir sorunu gün yüzüne çıkmıştır. İlgili yayınevi bu çeviri metinde yer alan Buddhizm öğretileri hakkındaki iki paragrafı yayımlamamıştır. Bizce bu durumun iki sebebi olabilir: İlki biz çevirmen ve edebiyat araştırmacılarımızın pek de anlam veremediği sayfa sıkıntısı olabilir. Yani dergide ya da kitapta ilgili çalışma için ayrılan sayfa sınırlaması. Diğer bir sebep de erek kültür yani Türk kültürü unsurları açısından Buddhizm öğretileri hakkındaki detaylar yayınevinde gereksiz görülmüş olmasıdır.

Aynı dosyada yer alan ve çeviri deneyimlerimizi paylaşacağımız diğer bir metin ise Kevin Moss adlı yazarın *"A Typology of Embedded Texts in the Brothers Karamazov"* başlıklı makalesidir. Bu makale Slavic Review Dergisinin 1983- Yaz dönemi 42. cildinde 253-257 sayfaları aralığında yayımlanmıştır. Çevirisi kaynak dilden erek dile *"Karamazov Kardeşler Romanındaki Gömülü Metinlerin Tipolojisi"*² başlığıyla yapılmıştır.

Kaynak dildeki metin -Erten'in sınıflandırdığı yazınsal metin türleri göz önüne alındığında- inceleme yöntemi açısından bilimsel ve teknik bir metin olsa da konusu itibarıyla Karamazov Kardeşler romanına derinlemesine yaklaşmaktaydı. Romanın kurgusunu anlatarak romanı açıklayan bu makale -adından da anlaşılacağı üzere- dilbilimin çalışma alanına dâhil edilen tipoloji ve gömülü metinler bilimsel ve teknik metin dilini kullanmıştır. Bu metinler Erten'e göre düz anlama sahip metinler oldukları için yazınsal metin türlerine göre daha kolay çevrilebilir. Ancak çevirisi yapılan bu makalede Göktürk'ün sözünü ettiği gibi bu makalenin dilinde yazın metninin anlam belirsizlikleri içermesi ve günlük dille yazılmaması sonucu çeviri işlemi çeşitli zorluklar içermiştir. Karamazov Kardeşler romanından yapılan alıntılar yazınsal türü, romana olan dilbilimsel yaklaşımlar ise teknik metin türünü oluşturur. Çeviride ilk adım olan yazılı metnin başlığı bunun en önemli kanıtıdır. İngilizcesi embedded texts ve typology olan bu terimlerin üzerine çevirmen olarak eşdeğer ve doğru ifadeyi verebilmek amacıyla ön çalışma yapma gerekliliği hissettik. Çeviride anlama ve aktarmayı, eşdeğer ve doğru ifadeyle gösterebilmek amacıyla yapılan bu ön çalışma sayesinde çeviri işlemi kolaylaşmıştır.

Çeviri aşamasında ön çalışma gerektiren diğer bir konu ise makalede yer alan farklı dillere ait terim ve cümleler olmuştur. Çeviride yer alan Latince sözcükler çeviriyi zorlaştırmıştır çünkü bu sözcüklerin içerdiği felsefi düşünceler makalenin anlaşılabilirliğini arttırmaktadır. Bu bağlamda metindeki Latince sözcüklerin çevirmenin ön çalışmasına ve çeviri metinde 'çevirmenin notu' şeklinde dipnot açıklamasına ihtiyacı vardır. Kültürel özellikleri yansıtmasını sağlamak ve çeviride eşdeğerliği arttırmak adına çevirmenin notu işlemine başvurulmuştur. Latince sözcüklerin ön çalışması için internetteki farklı kaynaklar

² Bk. Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi, 2015, S. 66, s. 75-80.

kullanılırken Fransızca sözcük ve cümle için alanına hâkim bir akademisyene başvurulmuştur. Farklı dillere ait olan bu sözcük ve cümleler metin içinde orijinal dilde bırakılmıştır. Latince sözcükleri 'ç.n.' şeklinde dipnotta açıklarken, Fransızca sözcük ve cümleyi paragrafta orijinal dilde bırakıp Türkçe anlamını parantez içinde verme yöntemi tercih edilmiştir. Böylece okuyucu yabancı dilde gördüğü bu söz öbeklerine okuma esnasında ulaşabilir ve gerekli gördüğü durumda onlar hakkında araştırma yapabilir.

Bu metinde çevirmenin eşdeğerliği sağlayabilme kaygısı konusunda çevirmene yardımcı olan konu dilbilgisiyken (kurallı ve anlamı ortaya çıkarmayı destekleyen bir dilbilgisine sahiptir), çevirmenin eşdeğerliği sağlama görevini yerine getirmesini zorlaştıran konu ise yukarıda sözünü ettiğimiz sanatsal ve terimsel dil kullanımı (günlük dil ve konu yoktur), romana ait metinlerin karmaşıklığı, Rus edebiyatına uzak olmanın getirdiği sorunlar ve yabancı dilde sözcük - cümleler içermesi olmuştur.

Çevirisi yapılan makalenin yazarı Kevin Moss'un açıklamalarından anlıyoruz ki *Karamazov Kardeşler* romanının karakterlerinden biri olan İvan; "metni ve anlamını değiştirebilir. Onun için biçim ve içerik arasında gereken bir ilişki yoktur. Belki de bu yüzden onun çalışması kâğıda dökülemez." der. Romanın kahramanlarından olan bir yazar olarak İvan, böyle düşünüyorsa bir çevirmen olarak onun düşüncelerini farklı bir dile aktararak kâğıda dökmek ne kadar kolay olabilir? Zor olsa da makalenin çevirisi esnasında makale ve roman yazarının biçim ve içeriğinin korunmasına ve eşdeğerliğine özen gösterilmiştir.

Aynı dosyada yer alan ve çeviri deneyimlerimizi paylaşacağımız son metin ise Michale R. Katz adlı yazarın "*The Theme of Maternity in Aleša Karamazov's Four-Year-Old Memory*" başlıklı makalesidir. Bu makale, *The Slavic and East European Journal* adlı derginin 1990 yılına ait 34. sayısında yayımlanmıştır. Çevirisi ise "*Alyoşa Karamazov'un Dört Yaş Hatırasında Analık Teması*"³ başlığıyla yapılmıştır. Yukarıda bahsi geçen çeviri sorunlarının benzerlerini bu metinde de yaşadık. Öncelikli olarak Rus edebiyatına yabancı olmanın getirdiği terimsel ve bağlamsal sorunlar metnin ilk anlaşılabilirliğini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Bu noktada *Karamazov Kardeşler'i* tekrar okumak, Dostoyevski hakkında bilgi derlemek ve roman hakkındaki eleştirileri okumak vb. gibi ön bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Romanda adı geçen karakterlerin Türkçe transliterasyonlarının nasıl olduğu, romanın Türkçe çevirisi ile İngilizce çevirisi arasında farklar bulunup bulunmadığı gibi detaylara bakılmadan da geçilememiştir. Kaynak metin İngilizce kaleme alınmış olmasına karşın içinde Rusça kelimelerin varlığını devam ettirmiş olması da diğer bir engel olmaktadır. Bir çeviriyi yaparken metnin alımlanmasını etkileyen bir faktör olarak, çevrilmek istenen kelimenin kaçınıcı anlamıyla erek dilde anlaşılır kılınacağı hususu da zaman zaman zorlayıcı bir durum olmuştur. Öte yandan kaynak olarak başvuru olan ancak İngilizce çevirisiyle karşılaştırıldığında içinde hataların ve eksik kısımların bulunduğu görülen romanın Türkçe çevirileri de algıyı karıştıran bir unsur olmuştur. Öte yandan *klikuša* gibi terimlerin transkripsiyon ve transliterasyonlarına da karar vermek diğer bir aşama olmuştur. Bu ve benzeri terimleri olduğu gibi mi vermeli yoksa anlamından yola çıkarak açıklayıcı bir tavır mı takınılmalı hususunda açıklayıcı tavır tercih edilmiştir. Çeviride göstergelerin erek dildeki işlevselliği önemlidir. Kaynak dilden erek dile aktarılan metinde aynı değerlerin sağlanması esastır. Kaynak metinde geçen "Mother of God" ifadesini "Tanrının annesi" olarak çevirmemiz erek dil okuyucularının tepkisine yol açabilecek bir durum ortaya çıkarabilirdi. Bu nedenle çevirisinde "Meryem Ana" ifadesi tercih edilerek erek kültüre uygun hale getirilmiştir çünkü çevirmenin metin üzerinde yetkinliği ile ilgili genel yorumlara bakıldığında dil-içi ve dil-dışı yetenek olarak iki yönlü olduğu görülmektedir. Bu noktada, dil-içi yetenekle kaynak metnin anlaşılması için metnin yeniden üretimi; dil-dışı yetenekle ise çevirmenin iki toplumun kültürü, toplumsal yapısı ve tarihi gibi değerlerle tanışıklığı kastedilmektedir. Öte yandan bir çevirinin başarılı sayılabilmesinin temel koşullarından biri eşdeğerliktir yani kaynak metnin kaynak dilin okurunda yarattığı etkinin erek dil okurunda da yaratmasının amaçlanmasıdır. Bunun sağlanabilmesinin yolu ise çevirmenin kaynak metni kendi bağlamı içinde anlamasıdır çünkü "*çevirmen okurunu anlatmak için anlamak zorundadır; çevirmen iki dünya, iki ekin, iki uygarlık arasında bir arabulucudur.*" (İlkhani, 1993: 197)

Sonuç

Özkırımlı, "*Yeterlilik, Yetersizlik*" başlığını taşıyan yazısında; "*Çevrilecek yapıyla çeviri arasındaki ilişkiyi araştırmak bizi doğrudan sorunun temelinde götürdü. Çevrilecek yapıların niteliğini göz önünde tutarak yapacağımız bir sınıflandırma için şu soruyu yanıtlamamız gerekir. Biçim ve öz çeviriyi ne ölçüde etkiler?*" (Özkırımlı, 1974: 38) Biz de bu sorudan hareketle başladık aslında bu çalışmamıza. Öz ve biçim iyi bir çeviri için ne kadar önemli? Ya da daha doğrusu öz, biçim, çeviri ya da çevirmen güzel bir çevirinin neresinde yer alır? Bahsettiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere metnin özü yani içinde barındırdığı, anlatmak istediği, kapsamı ve biçimi ya da türü, çeviri metnin erek kültüre aktarımında en önemli ilk öğedir. Çevirmen ise öz ve biçimi en iyi yansıtmakla görevli kişi ya da aktarıcı olarak en az öz ve biçim kadar önemlidir.

"*Çevirmenin dahi işin başında, çeviride nasıl bir yol tutacağını, çeviri yönteminin ne olacağını düşünmesi gerekmektedir. Bir bakıma bu, çevirinin başarılı ya da başarısız olmasını etkileyen ana sorundur. Çeviri konusunda*

³ Bk. Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi, 2015, S. 66, s. 81- 84.

genellikle şu iki karşıt görüş öne sürülür. a) Çevirmen bir aracıdır; bu nedenle, asıl yaratıcıya, çevirdiği yapının yazarına bağlı kalmak, yapıtı olduğu gibi aktarmak zorundadır. b) Çevirmen bir aracıdır, ama çevirdiği yapıtı kendi diline aktaran bir aracı. Bu nedenle, anlatılmak istenen en iyi biçimde aktarmaktır önemli olan.” (Özkırımlı, 1974: 34) Çeviri anlayışımız gereği bizler de hep ikinci görüşten yana olduk. Çevirmeni, vazifesinin önemini kavramış bilinçli bir kültür aktarıcısı olarak tanımladık. Öyle ki çalışmamıza konu olan çeviri metinlerde de bu hassasiyetle davrandık. “Çevirmenin, konunun uzmanı olması gerektiğini vurguladık. Kavramlar ve terimlerle yüklü bir yapıtın, o kavramları ya da terimleri bilmeyen birince çevrilebilmesi düşünülebilir mi? Bence konuyla ilgilenmek dahi yeterli değil. Batıda, bu işin toplu çalışmalarla gerçekleştirilmesi, ders alınması gereken bir sorumluluk örneği oluyor. Ama yayıncılık alanındaki korsanlığın önlenemediği ülkemizde bu tür bir sorumluluk henüz alınmamaktadır.” (Özkırımlı, 1974: 36) Özkırımlı'nın “Çevirmenin, konusunun uzmanı olması gerektiğini” ifade ettiği cümlesi, çalışmamızın belki de odak noktasını oluşturmaktadır. Verdiğimiz örnek ve açıklamalarda hep, kültür aktarıcısı olarak tanımladığımız çevirmenin yeterliliği ve yetkinliği üzerinde durarak çevirmen faktörünün çeviri metnin kalitesi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermeye çalıştık. Çeviri ve çeviribilim terminolojisi ve kuramları hakkında yapılan güncel çalışmalarda da çeviri etkinliğinin kültürel boyutu ve çevirmenin yetkinliği konusu tartışılmaya devam edilmekte, çeviri deneyimleri ilgili süreçlerin önemi konusunda araştırmacılar yönlendirilmektedir.

Biz de bu çalışmayla çeviribilim araştırmacısı olan üç çevirmenin kendilerine yabancı olan Rus edebiyatı konulu akademik metinler aracılığıyla elde ettikleri deneyimleri, çeviri, çevirmen ve çeviribilim çerçevesinde kuramsal olarak açıklamaya çalıştıktan sonra ilgili örneklem üzerinden yorumlamaya çabaladık.

Sonuç olarak çeviribilim araştırmacısı olarak özetlemeye çalıştığımız kuramsal çerçevenin ardından çeviri işleminin teorik olarak gerçekleştirildiği uygulama sayesinde çeviribilim, çeviri ve çevirmen bakış açılarına göre ortaya çıkan durumu çevirinin kültürel boyutunun üzerinde durarak aktarmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Berrin (2002), *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ATEŞMAN, Ender (2001), “Kültürel Farklardan Kaynaklanan Çeviri Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, s. 29-35.
- AYDIN, Yavuz (2008), *Ermeniceden Türkçeye Yapılan Çevirilerde Karşılaşılan Çeviri Sorunları*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ermeni Dili ve Kültürü ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAKER, Mona (1992), *In Other Words*, London: Routledge.
- BAYKAN, Ali (2005), “Sosyal- Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s. 177-197.
- BEKTAŞ, Selçuk (2008), *Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BURKE, Peter- Hsia R. Po-chia (2012), *Erken Modern Avrupa’da Kültürel Çeviri*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- CATFORD, J. C. (1965), *A Linguistics Theory of Translation*, England: Oxford University Press.
- DİNO, Güzin (1978) “Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye’de Çeviri Hareketleri”, *Türk Dili Aylık Dil ve Yazı Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı: 322, s. 104- 111, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERTEN, Asalet (1993), “Çeviri Ediminde Kayıplar Sorunu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.1, s. 315-330.
- ERUZ, Sakine (2010), *Çokkültürlülük ve Çeviri*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- ERUZ-ESEN, Sakine (2012), *Akademik Çeviri Eğitimi*, İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- GÖKTÜRK, Akşit (2010), *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜRSEL, Nedim. (1978). “Çeviri Etkinliği ve Kültür”, *Türk Dili Aylık Dil ve Yazı Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı: 322, s. 21-26, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İLKHAN, İbrahim (1993), “Filoloji Eğitim ve Öğretiminde ‘Edebi Çeviri’ Üzerine Düşünceler”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi IV. Ulusal Çeviri Semineri Özel Sayısı VII*, s. 195-201.
- KAPLAN, Mehmet (2011), *Dil ve Kültür*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARACA, Birsen (2014), “Edebiyat Çevirisi, Önemi, Niteliği ve Sorunları”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı - TEDA Türkiye'nin Çeviri ve Yayımlar Destek Programı, Edebi Çeviri Atölyesi, TURUSÇAT çalışmaları kapsamında sunulan yayımlanmamış bildiri; Yayımlanmamış Çeviri Yöntemleri Doktora Dersi Notları*.
- KÖKSAL, Dinçay (2008), *Çeviri Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1974), “Çeviri Sorunları II”, *Soyut Dergisi*, S. ?, s. 34-36, İstanbul.
- ÖZKIRIMLI, Atilla. (1974), “Çeviri Sorunları III, Yeterlilik, Yetersizlik”, *Soyut Dergisi*, S.?, s.38-44, İstanbul.
- PANOU, Despina (2013), “Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation”, *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 3, No. 1, pp. 1-6, January 2013/Finland.
- STOLZE, Radegundis (2013), *Çeviri Kuramları- Giriş*, (Çev. Emra Durukan), İstanbul: Değişim Yayınları.
- VERMEER, Hans J., *Çeviride Skopos Kuramı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- YAZICI, Mine (2007), *Yazılı Çeviri Edinci*, İstanbul: Multilingual.
- YAZICI, Mine (2010), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual.
- YILANCIOĞLU, Sezai (2005), “Türk Romanının Oluşumunda Çevirinin Ekinsel Etkileri”, *IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale: Ç.O.M.Ü. Yayınları.
- YILDIZ, Şerife (2004), “Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, s. 375-386.
- YÜCEL, Faruk (2006), “Çeviri Etkinliğinin Ana Dil Üzerinde Etkisi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.30, No:2, s.223-235.